

A hazai zsidóság névváltoztatási jellemvonásai indokolt módon a kötet több tanulmányában is előbukkannak. E fejezetbe azok a munkák kerültek, amelyek kitekintést nyújtanak más országok (Ausztria és Izrael) zsidóságot érintő névváltoztatásaira. KOZMA JUDIT a 19. századi osztrák és magyar jelenségeket állítja párhuzamba (273–84). Ez a szempont mindenképpen újszerű, eddig még nem kapott figyelmet a kutatásban. Hasonlóan érdekes összevetésre ad lehetőséget az 1950-es évektől hivatalosan zajló izraeli névhéberesítés ideológiai hátterének és nyelvi realizációinak bemutatása a hebraisztika egyik hazai kutatója, BÁNYAI VIKTÓRIA írásában (285–93). A magyarországi eredetű példaanyag révén betekintést nyerünk az Izraelbe kivándorolt magyar nevű személyek névváltoztatásaiba is, mely egyfajta történeti ív kirajzolódását vetíti elénk a 18. században kötelezővé tett német családnévviseléstől a dualizmus kori névmagyarosításon keresztül az emigráns zsidóság egyes csoportjait érintő névhéberesítésig.

7. A szerkesztők lényegesnek tartották, hogy a téma minél átfogóbb áttekintése érdekében három különböző mellékletben a kutatás számára alapvető fontosságú ismeretanyagot tegyenek könnyen elérhetővé. Az első a magyarországi családnév-változtatások statisztikai adatait tartalmazza KOZMA ISTVÁN megjegyzéseivel (345–52). Ezt követik az állami szabályozás névváltoztatást érintő dokumentumai II. József rendeletétől (1787) egészen a 2002. évi, névviselésről szóló törvényig (353–96). A harmadik mellékletben pedig a vonatkozó szakirodalom válogatott bibliográfiáját találjuk (397–404). Ezek külön-külön is növelik a kötet értékét, a kézikönyvek sorába emelve azt. Természetesen az itt közöltek közül több tétel ismert volt a kutatók számára, de együttes megjelentetésük mindenképpen nagy haszonnal jár. A kérdéskörrel behatóbban foglalkozók dolgát nagy mértékben megkönnyíti például a törvényi szabályozás 28 dokumentumának elérhetővé tétele, a közölt bibliográfia pedig a további tájékozódást segíti elő.

Végezetül elmondhatjuk, hogy a szerzők és a szerkesztők érdeme, hogy ezt a sokakban érzékenységet indukáló, fontos társadalmi jelenséget és annak ideológiai hátterét igyekeztek objektíven feltárni és bemutatni. Véleményem szerint a most ismertett kötet a névváltoztatás témaköre iránt érdeklődők számára a jövőben – a bevezetőben említett KARÁDY–KOZMA-kötethez hasonlóan – alapvető hivatkozási alapul fog szolgálni.

N. FODOR JÁNOS

**BASKI IMRE: CSAGIRCSA
TÖRÖK ÉS MAGYAR NÉVTANI TANULMÁNYOK 1981–2006.
Kunszövetség, Karcag, 2007. 319 lap**

Az utóbbi időben öröndetesen megszorodott azoknak a szakkönyveknek a száma, amelyek egy szerzőnek több évtizedes munkássága során megjelent tanulmányaiból adnak válogatást. Így lehetőség nyílik arra, hogy a nehezen hozzáférhető tanulmányok is bekerülhessenek a tudományos vérkeringésbe.

BASKI IMRE gyűjteményes kötete negyedszázad munkásságából válogat. A cím ugyan névtani tanulmányokat ígér, de mellettük más, többnyire néprajzi témák is szerepelnek.

A névtani tanulmányok rendezési elve a téma középpontjában álló török nyelv(ek) alapján rajzolódik ki. Személynevek és földrajzi nevek egyaránt szerepelnek a kötetben.

Az első két tanulmány a „Török nevek – magyar nevek” főcímet viseli. Alcímük: „Kis török–magyar névhasználat”. A szerző az egyelemű ótörök személyneveket a névadás indítékai alapján csoportosítja, és ennek során a pogány kori magyar nevekkal hasonlítja össze (11–22). A második közlemény a becézőnevek alaktani felépítésében mutatkozó hasonlóságokat vizsgálja (23–9). A párhuzamosságok bemutatása mellett jó lett volna alaposabb elemzést olvasni, kiváltképp a képzők körében – még akkor is, ha a turkológia általában is adós a témába vágó részlettanulmányokkal. A következő tanulmány a földrajzi nevek közé kalauzol. A „Vaskapuk” (30–59) az ilyen jelentésű török nevek földrajzi előfordulásait gyűjti össze, és az eredetmondaként is számon tartott Ergenekonlegendával hozza kapcsolatba. A magyar *Vaskapu* nevek háttérében részint a török hagyomány ismeretét, másrészt a magyar határvédelmi rendszer: a gyepük és a kijáratokat biztosító kapuk rendszerét lehet felismerni. A törökben a *Temir kapıy* neveknek eredetmondái háttérük van, amely a magyarokhoz a steppei kultúra műveltségelemeként került. Érdemes felfigyelni az oszmán-török eredetű *Dömörkapu* elnevezések párhuzamosságaira és egyúttal különbözőségeikre a vaskapukkal szemben. A különböző elnevezéseket tartalmazó igen részletes adattár a további kutatásokat is bizonytalansággal szolgálja.

A *Dömörkapu* név családjának ismertetése szerkezetileg az oszmán-török–magyar nyelvi kapcsolatokhoz vezet át. Az „Oszmán-török szavak tulajdonneveinkben” című tanulmány (60–84) a személynevek körében külön tárgyalja a közvetlen (pl. *Balabán*) vagy közvetett (szerb–horvát közvetítésű: *Karakas*, illetőleg vitatott eredetű: *Kara*) kölcsönzéssel nyelvünkbe került neveket. Másik csoportjuk az oszmán-törökből nyelvünkbe került közszavaknak magyar tulajdonnévvé vált része: *Cserkesz*, *Hancsár* stb. A helyneveket tartalmazó fejezetben az oszmán-török helynevek közvetlen vagy közvetett átvételei között találjuk például a *Badabag*, *Kara*, *Szuliman* és a már említett *Dömörkapu* részint település-, részint dűlőneveket. A *Budzsak* helynevet a Bács-Kiskun megyei Dusnok határából említi. Ilyen határrész név Kupuszinán is van. A szerb betelepülők hozták magukkal a *Tabán* nevet. A gazdag adatolású helynév kiegészíthető még a Szentendrei-szigetről Pócsmegyer egyik utcájának a nevével (*Acta Iuvenum* 1969: 33), ahol az utca folytatásának a neve *Vata*. Ugyanez az utcanév (Tahi)tótfaluban is megvan. (A *Vata* lehetséges török eredetűre vö. FNESz.). A helynevek másik csoportját azok alkotják, amelyek oszmán-török eredetű magyar köznevekből keletkeztek (pl. *Basa-halom*, *Jancsárkút* stb.)

A kötet következő fejezetei a magyarországi kunok neveivel, névhasználatával függenek össze. „A magyarországi kun eredetű tulajdonnevek kutatása” (84–94) alcíme szerint is tudománytörténeti áttekintés. Az „Egyelemű nevek, családnevek, megkülönböztető nevek” (95–100) Fülöpszállás, Kunszentmiklós és Szabadszállás 18. századi anyakönyveiből szolgáltat a további kutatások számára névtani adatokat. – A szerző tudományos tervei között szerepel a kun személynevek minél teljesebb gyűjteményének összeállítása. Ebbe a kutatási folyamatba illeszkedik a „Kun eredetű nevek a török adóösszeírásokban” (101–4). A kun eredetűnek vélt nevek között szerepel a *Kolon* is. Ide sorolása történeti alapon erősen kétségesnek mondható, ha tekintetbe vesszük, hogy a pusztá személynévi

eredetű földrajzi neveink között több *Kolon* is szerepel: a Tihanyi alapítólevélben egy tó neve, Nyitra mellett egy falu neve, és ugyancsak falunév a mai Burgenlandban (*Kolon* > *Kóloom* > *Kulm im Burgenland*).

Mándoky Kongur István tiszteletére foglalkozott a szerző a *Kangur* név történetével (105–17) és a név háttérében rejtőző településtörténeti kérdésekkel. A Kárpát-medencei kunok történetéhez kapcsolódó adalék a „Lube. Egy stájerországi kun telepes nevéhez” (118–22) című írás.

Bár kifejezetten turkológiai indíttatású (mivel egy akkor még készülő török adatbázis tanulságait foglalja össze), de egyúttal általános érdeklődésre tarthat számot „A számítógépes tulajdonnévi adatbázisok tervezéséhez” címet viselő tanulmány (123–37). Az „Onomasticon Turcicum” anyaga alapján foglalkozik a szóösszetétellel keletkezett török személynévvel a „Mondatstruktúrájú összetett személynévek a törökben” című tanulmány (138–45). Az ilyen török személynévek alaptagja igei vagy igenévi állítmány, bővítményi tagja pedig alany, esetleg tárgy vagy határozó. Az így alakult nevek szemantikai csoportjait a szerző példákkal bőségesen illusztrálja. – A magyarhoz hasonlóan a török névadásban is szerepet játszik a névvonatközás. Típusainak lehetőségeiről olvashatunk a „Névvonatközötés a törökben” című cikkben (146–55). Ezt követi a már említett „Onomasticon Turcicum” megjelenését beharangozó tanulmány újra publikálása (156–61). A kötet utolsó névtani közleménye a „Kun névtár” (235–90). Ennek bevezetőjében a szerző történeti áttekintést ad a kunok magyarországi letelepedésétől kezdve, a beilleszkedést a személynévek alakulásának tükrében mutatva be. A névtárban népnevek, személynévek és helynevek kaptak helyet.

A „Kun névtár” előtt a szerzőnek a kutatási területébe tartozó nem névtani tanulmányai is helyet kaptak. Ezek: „Tamgák (Avagy különös sírjelek a Krím-félszigeten és Dobrudzsában)” (169–87), „Találkozások az ördöggel (Igaz történetek a régi Dobrudzsából)” (188–93), „A kunszentmiklósi lakodalmas töröközés szokásához” (221–34). Mellettük egy szókincsgyűjtemény hangtani, alaktani és szókincstani sajátosságaival is megismerkedhet az olvasó: „Egy XVII. századi krími tatár szójegyzék” (162–8). A kun nyelv magyarországi eltűnésének folyamatát és kísérő jelenségeit elemzi a „Meddig élt Magyarországon a kun nyelv” című tanulmány (194–216). Ez egyúttal kiegészíti a „Kun névtár” által bemutatott integrációs, asszimilációs folyamatról elmondottakat is.

A dilettáns nyelvrokonság-elméletek ismeretterjesztő jellegű cáfolata az „Ösgörög–magyar–kun nyelvrokonság?” című írás (217–20). Különösen az első két-három névtani tanulmányra visszautalva azonban elmondhatjuk, hogy a kötet egésze tudományos szinten is cáfolata az efféle elméleteknek. Kimondatlanul azonban benne van annak a megállapításnak a lehetősége, amellyel az őstörténettel foglalkozók adósnak mondhatók az „ugor–török háború” óta. Ez pedig az a megállapítás lehetne, hogy nem „vagy-vagy” formában kellene a finnugor, illetve török nyelvrokonságról beszélni, hanem időbeli egymásutánban tekintve a magyar nyelv és művelődés kapcsolatrendszerét, a finnugor kor utáni őtörök areális viszony, nyelvi szövetség kérdése vethető fel. Ebben a nyelvi, kulturális, zenei hatások vizsgálatai egyaránt szerepet kaphatnának.

A kötetet a forrásrövidítéseket is tartalmazó bibliográfia (291–310), „A szerző vázlatos pályarajza” (311–3) és a „Szerzői bibliográfia. Baski Imre magyar és idegen nyelvű munkái 1979–2006” (314–9) zárja.